FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00002085.
6. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО). Ф.Р. 1196. Оп. 1. Спр. 1.
7. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Том. І. Доба Центральної Ради. Видання друге. Нью-Йорк: Видавнича корпорація «Булава», 1954. 464 с.
8. Логінов О. Семенко Л. Вінниця в 1917 році. Революція у провінційному місті. Вінниця, 2011. 272 с.
9. Мазепа І. «Україна в огні й бурі революції 1917-1921». Б. м. 1950. т. 1. 210 с. Режим доступу: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/2388/file.pdf).
10. Мніх А. Три сторінки народження української державності, збережені вінничанами /УКРІНФОРМ. 12.07. 2020. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3060950-tri-storinki-narodzenna-ukrainskoi-derzavnosti-zberezeni-vinnicanami.html.
11. Рекрут В. «З людьми і для людей…» (Дмитро Маркович в українському національно-визвольному русі: кінець XIX – початок XX ст.). Вінниця: ПП Балюк, 2006. 408 с.
12. Ясь О. В. Винниченко Володимир Васильович / Енциклопедія історії України. Режим доступу: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Vynnychenko_V.

Олександр Погуляєв

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАД ПОДІЛЛЯ В УМОВАХ ЗМІНИ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ (1917–1919 РР.)

Анотація*. Представлено суспільно-політичну активність єврейської та польської громад Поділля в умовах зміни українських урядів 1917–1919 рр. Проаналізовано особливості їхньої діяльності за Центральної Ради, Гетьманату та Директорії з урахуванням регіональної специфіки краю.*

Ключові слова: *Поділля, єврейська громада, польська громада, Українська революція, національно-персональна автономія, суспільно-політична активність.*

Oleksandr Pohuliaiev

SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF THE JEWISH AND POLISH COMMUNITIES OF PODILLIA UNDER THE CONDITIONS OF CHANGING UKRAINIAN GOVERNMENTS (1917–1919)

Abstract*. Presented the socio-political activity of the Jewish and Polish communities of Podillia under the conditions of changing Ukrainian governments in 1917–1919. The peculiarities of their activities during the Ukrainian Central Council, the Hetmanate, and the Directory are analyzed, taking into account the regional specifics of the region.*

Keywords: *Podillia, Jewish community, Polish community, Ukrainian Revolution, national-personal autonomy, socio-political activity.*

Після Лютневої революції 1917 р. на Поділлі швидко активізувалася суспільно-політична діяльність єврейської та польської громад. Скасування

обмежень царату відкрило можливість легального створення партійних осередків, національних рад і участі в органах місцевого самоврядування. У містах губернії, особливо у Вінниці, Балті, Гайсині та Проскурові, єврейські політичні сили розгорнули активну організаційну роботу. Місцеві комітети Бунду, Поалей-Ціон, сіоністських груп та Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії (ОЄСРП) проводили збори, формували списки на виборах до міських дум і земств, а також делегували представників до губернських і повітових українських органів влади [1, арк. 6-7; 8, с. 70; 9, с. 129].

Єврейські організації Поділля загалом позитивно сприйняли курс Української Центральної Ради (далі – УЦР) на розв'язання національного питання. Особливої уваги заслуговує їхня реакція на закон про національно-персональну автономію (січень 1918 р.). Більшість єврейських політичних сил губернії розглядали цей акт як важливий інструмент захисту культурних, освітніх і громадських прав. Водночас ліві групи, передусім бундівці, наголошували на необхідності поєднання національних вимог із соціально-економічними перетвореннями. У Вінниці та інших містах єврейські представники брали участь у роботі міських дум, де порушували питання про фінансування національних шкіл, допомогу біженцям і захист від можливих погромів [3, арк. 54; 6, с. 91].

Паралельно розвивалася політична активність польської громади Поділля. Після березня 1917 р. відновили діяльність місцеві польські ради, осередки Польської соціалістичної партії, народно-демократичні структури та землевласницькі об'єднання. Польські діячі активно долучалися до роботи Вінницької міської думи та повітових органів влади. Їхня позиція щодо УЦР була дещо стриманою й прагматичною. Значна частина польських організацій розглядала будівництво української державності тимчасовим явищем і орієнтувалася на перспективу відновлення незалежної Польщі. Водночас у 1917 р. – на початку 1918 р. вони використали наявні можливості для захисту польського шкільництва, земельної власності та кадрового представництва в місцевій адміністрації [12, арк. 24-26; 5, с. 18].

Характерною рисою цього періоду на Поділлі стало відносно високе представництво обох громад у місцевому самоврядуванні. Вибори до міських дум 1917 р. засвідчили помітний вплив єврейських і польських списків у Вінниці та повітових центрах. Це дозволяло меншинам впливати на рішення щодо освіти, соціального забезпечення та громадського порядку ще до остаточного оформлення центральних українських інституцій. Таким чином доба УЦР стала часом найбільш інтенсивної та відкритої суспільно-політичної мобілізації єврейської і польської спільнот Поділля.

Прихід до влади гетьмана Павла Скоропадського суттєво вплинув на умови суспільно-політичної діяльності єврейської та польської громад Поділля. Новий режим швидко відмовився від політики національно-персональної автономії, ліквідувавши відповідні міністерства та обмеживши повноваження національних рад. Це змусило обидві спільноти перейти від відкритої партійно-політичної мобілізації до більш обережних форм активності [10, арк. 19; 4, с. 56].

Лівоцентристські єврейські партії (Бунд, Поалей-Ціон, ОЄСРП) втратили значну частину легальних можливостей і змушені були згорнути публічну

діяльність. Основні зусилля єврейських громад Вінниці, Балти, Гайсина та інших міст перемістилися у сферу місцевого самоврядування, взаємодопомоги та захисту освітніх закладів. Представники єврейського населення продовжували працювати в міських думах, намагаючись зберегти вплив на вирішення господарських і соціальних питань. Водночас рівень партійної агітації помітно знизився [2, арк. 122].

Польська громада Поділля адаптувалася до гетьманського режиму більш успішно. Консервативний характер влади П. Скоропадського та її орієнтація на великих власників відповідали інтересам значної частини польського поміщицтва краю. Місцеві польські ради, землевласницькі об'єднання та освітні товариства продовжували функціонувати. Особливо активно вони захищали польські школи та домагалися збереження кадрового представництва в повітовій адміністрації. Після проголошення незалежності Польщі в листопаді 1918 р. пропольська орієнтація серед діячів Поділля ще більше посилилася. Багато хто з них уже готувався до можливих змін зовнішньополітичної ситуації [12, арк. 38; 7, с. 399].

Загалом період Гетьманату на Поділлі характеризувався зниженням відкритої політичної активності обох громад і переходом до стратегій соціально-економічного та культурно-освітнього самозбереження. Єврейські організації діяли обережніше й більш локально, тоді як польські структури зберігали помітний вплив на місцевому рівні та посилювали зовнішньополітичну орієнтацію на Варшаву.

Прихід до влади Директорії УНР наприкінці 1918 р. знову змінив політичні умови для єврейської та польської громад Поділля. Нова влада заявила про відновлення національно-персональної автономії та відповідних міністерств. Ці кроки тимчасово підвищили очікування частини національних організацій губернії, однак реалізувати заявлені наміри повною мірою не вдалося через швидке погіршення військово-політичної ситуації [11, арк. 30].

Єврейські політичні сили Поділля в цей час виявили значну внутрішню диференціацію. Помірковані та сіоністські групи загалом підтримали Директорію і намагалися використовувати відновлені інституції для захисту інтересів громад. Натомість ліві організації, зокрема місцеві осередки Бунду та частина Поалей-Ціон, дедалі частіше займали вичікувальну або пробільшовицьку позицію. У Вінниці та інших містах губернії єврейські комітети продовжували роботу, однак уже навесні 1919 р., з початком наступу радянських військ, багато хто з їхніх активістів змушений був або згорнути легальну діяльність, або шукати порозуміння з новими органами влади [11, арк. 32; 13, с. 72-73].

Польська громада Поділля демонструвала в цей період більш однозначну еволюцію, адже 11 листопада 1918 р. була проголошена Друга Річ Посполита. Польські ради та комітети у Вінниці, Проскурові та повітових центрах зосереджувалися на захисті майна, підтримці польського шкільництва та підготовці до можливого приходу польських військ. Участь у структурах Директорії стала для багатьох польських діячів другорядною. Зростання пропольських настроїв супроводжувалося поступовим відчуженням від української влади [9, с. 133].

Зі встановленням більшовицького контролю над значною частиною Поділля навесні 1919 р. легальна суспільно-політична активність обох громад була ризикованою. Єврейські соціалістичні партії частково інтегрувалися в нові структури або припинили відкриту роботу, а польські організації переважно перейшли на нелегальне становище. Короткий період відновлення автономії за Директорії виявився недостатнім, щоб суттєво змінити тенденції, що сформувалися раніше.

Таким чином, у грудні 1918 р. – середині 1919 р. суспільно-політичне життя єврейської та польської спільнот Поділля розвивалося в умовах зростаючої поляризації та військової нестабільності. Єврейські організації розкололися між різними політичними орієнтаціями, тоді як польська громада дедалі чіткіше пов'язувала свою перспективу з польською державою.

Висновки. Суспільно-політична активність єврейської та польської громад Поділля протягом 1917–1919 рр. мала виразну регіональну специфіку, пов'язану з особливостями соціальної структури краю та роллю міського самоврядування. У добу Центральної Ради саме у Вінниці, Балті, Гайсині та Проскурові обидві спільноти досягли найбільшого впливу через участь у міських думах і повітових органах влади; єврейські партії активно підтримували національно-персональну автономію, а польські організації поєднували місцеву роботу з орієнтацією на майбутню польську державність. За Гетьманату політична мобілізація на Поділлі помітно спала, однак польські землевласницькі кола зберегли значний вплив у повітових адміністраціях, тоді як єврейські громади зосередилися на захисті освітніх і соціальних інтересів у містах губернії. У період Директорії та початку другої більшовицької окупації регіональна картина різко змінилася: єврейські організації Поділля розкололися, а польська громада швидко переорієнтувалася на Варшаву. Саме високий рівень участі національних меншин у міському самоврядуванні Вінниччини та сильні позиції польського поміщицтва стали визначальними рисами подільського варіанту суспільно-політичних процесів 1917–1919 рр. і відрізняли край від інших регіонів України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області (ДАВіО). Ф. Д-262, Оп. 1, Спр. 22, 86 арк.
2. ДАВіО. Ф. Д-262, Оп. 1, Спр. 28, 143 арк.
3. ДАВіО. Ф. Р-4364, Оп. 1, Спр. 2, 163 арк.
4. Лозовий В. С. Поділля в період Української революції 1917–1921 рр. *Краєзнавство*. 2017. № 3/4. С. 45–58.
5. Погуляєв О. І. Громадсько-політичний рух поляків Правобережної України у добу Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). *Історична панорама*. 2014. Вип. 18. С. 7–20.
6. Погуляєв О. І. Єврейська національна меншина Правобережної України у добу Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). *Волинські історичні записки*. 2013. Т. 10. С. 89–94.
7. Погуляєв О. І. Культурно-освітній розвиток поляків Правобережної України у роки Української революції (1917–1921 рр.). *Драгоманівські історичні студії* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 2 (6). С. 394–402.
8. Погуляєв О. І. Національні меншини Правобережної України напередодні Української революції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. 2016. Вип. 25. С. 65–72.

9. Погуляєв О. І. Становище національних меншин Правобережжя в умовах зміни урядів в Україні протягом 1917–1919 років. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2015. Вип. 1, ч. 3. С. 128–134.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 1854, Оп. 1, Спр. 1, 32 арк.
11. ЦДАВО України. Ф. 2060, Оп. 1, Спр. 1, 33 арк.
12. ЦДАВО України. Ф. 2225, Оп. 1, Спр. 3, 125 арк.
13. Pohuliaiev O. I. Jewish political parties in the focus of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine during the second bolshevik occupation of Ukraine (january – august 1919): an analysis of Politburo minutes. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*. 2026. Vol. 56. P. 68–74. https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-56-68-74.

Ілля Барташук

ПОЛЬСЬКИЙ ЧИННИК У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ПОДІЛЛЯ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 РР.)

Анотація. *У статті досліджується роль польського чинника у громадсько-політичному житті Поділля в добу Української революції 1917-1921 рр. Проаналізовано діяльність польських громадських і політичних організацій, зокрема утворення Комітету дев'яти та Польського Виконавчого Комітету (ПВК) на Русі. Висвітлено еволюцію взаємин польської спільноти з Українською Центральною Радою, урядом Гетьманату та Директорією УНР в умовах гострих соціально-економічних протиріч і земельного питання. Охарактеризовано наслідки реалізації Варшавського договору 1920 р. та Ризького мирного договору 1921 р. для подальшої долі польського населення регіону.*

Ключові слова: *Українська революція, Поділля, польська громада, Польський Виконавчий Комітет, Українська Центральна Рада, Директорія УНР, Варшавський договір, Ризький мирний договір.*

Illia Bartashuk

THE POLISH FACTOR IN THE SOCIO-POLITICAL LIFE OF PODILLIA DURING THE ERA OF THE UKRAINIAN REVOLUTION (1917–1921)

Abstract. *The article examines the role of the Polish factor in the socio-political life of Podilia during the Ukrainian Revolution of 1917-1921. The activities of Polish public and political organizations, in particular the establishment of the Committee of Nine and the Polish Executive Committee (PEK) in Rus, are analyzed. The evolution of the Polish community's relations with the Ukrainian Central Rada, the Hetmanate government, and the Directory of the UPR amidst sharp socio-economic contradictions and the land issue is highlighted. The consequences of the implementation of the Warsaw Treaty of 1920 and the Riga Peace Treaty of 1921 for the future fate of the region's Polish population are characterized.*

Keywords: *Ukrainian Revolution, Podilia, Polish community, Polish Executive Committee, Ukrainian Central Rada, Directory of the UPR, Warsaw Treaty, Riga Peace Treaty.*